

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Анатолій
Дімаров

ІДОЛ
ЙОГО СІМ'Я

Харків
«ФОЛІО»
2022

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

СОФІЙКА

I

Її не вибирали ім'я, як старшим сестрам. Не просили захмелілих кумів, щоб, не дай боже, не переплутали та не забули. Батьושка заглянув у святці, підняв її над купіллю:

— Хрещається раба божа Софія... Во ім'я отця... сина... і святого духа! Амінь.

І пішла раба божа Софія толочитись по світу.

Коли вона пригадувала своє дитинство, то найчастіше спадав на думку такий спомин.

Вона щойно почала ходити і ще дуже маленька. Така маленька, що відстань від покуття до порога здається безконечною, а стеля десь високо угорі, під самісіньким небом. Якийсь страшенно високий дядько бере її на руки, лоскоче колючими вусами, підіймає догори. Вчепившись рученятами в його широкі долоні, вона верещить — від страху і захвату, а дядько голосно регоче, підсаджуючи її аж під стелю.

Чомусь цей спогад приходив найчастіше. Може, тому, що її ніколи не брали на руки.

Мати вічно поралася біля печі, на городі, коло худоби. Відколи пам'ятає Софійка, мати ніколи не сиділа згорнувши руки. Навіть коли вся велика сім'я сідала до столу, вона раз по раз підхоплювалася з ослона і з переляканими очима бігла до печі, де завжди щось клекотіло, сичало, булькало. Батько невдоволено супився, а дід жбурляв ложку об стіл, сердито трусив бородою:

— Чи ти хоч поїси коли по-людськи, затичко чортова?!

— Тату, скільки я вас просив! — докоряв лагідно батько і перелякано хрестився, відганяючи «чорта».

Дід глузливо блимав на сина, мовчки підіймав ложку.

Коли мати померла і Софія, дванадцятилітня вже дівчинка, підійшла до труни, її приголомшило не те, що ненька не дивиться, не дихає — лежить з незнайомо спокійним обличчям, а непорушно складені руки покійниці. Вони були сухенькі й малі і лежали на білому полотні такі безпорадні, такі жалісні, що Софійка забилася в закуток і проплакала до самого вечора.

Потім, як забивали труну, Софійка все не вірила, все сподівалася, що мамині руки ось-ось затріпочуть, відкинуть важке віко — вирвуться із домовини...

Але все те було пізніше, коли Софійка мала дванадцять років.

Ще один спогад: їй уже три роки. Широке подвір'я, поросле в'язучим споришем. Росяний ранок, ласкавий і тихий. Батько сидить посеред двору і клепле косу. Сталь виспівує під молотком, батько весело похитує ріденькою борідкою, мугиче якийсь псалом. Софійка совається гузенцем по споришу і не зводить очей з блискучої коси. Сонце так і виграє на ній, так і хочеться доторкнутися пальчиком — вхопити отой сліпучий спалах, потримати у долоні.

Вона таки потягнулася пальцем — прямо під молоток.

І що дивно — Софійка не пам'ятає болю, лише свій крик. Кричить же, як несамовита, намагаючись видерти з батькових рук заюшений палець.

Палець так і залишився з розплющеним нігтем.

Про те, що їй уже п'ять років, дізналася Софійка від матері:

— А годі тобі, дочко, байдики бити! Бери лишень лозину та гони пасти гусей.

Гуси великі, а Софійка маленька. Особливо страшний отой сірий гусак, що сичить, як гадюка, і все норовить вщипнути за литку. Досить Софійці наблизитися, як він відразу ж витягає шию, розпластує довгі крила і, низько пригнувши голову, йде прямо на неї.

Але Софійці — п'ять років, їй «уже заміж пора», і дівчинка щосили вимахує лозиною, женучи гусей на леваду.

Тут дуже просторо і якось незвичайно. Посередині протікає річка, обсажена вербами, а по обидва боки розлилися зелені луки, помережані жовтою кульбабою. Гуси повагом пощипують траву й, обминаючи кульбабу, про щось тихо перегелгекують-ся між собою. Софійка пильнує, щоб вони не походили по білих стежках ще не вибіленого полотна, розстеленого на густій мураві.

Є в Софійки й подруга — попівська дочка, на рік старша від неї. Батько Софійчин — дяк, і мати не раз наказувала дочці:

— Гляди мені: гратись грайся, але не смій і пальцем торкнуту! Шкуру спущу!

Після таких материних слів чомусь дуже хотілося вдарити подругу. Якось вона не втрималася і хвисьнула Ольку лозиною по голих литках. Попівна з плачем погнала додому, а увечері мати біла Софійку деркачем і приказувала:

— Не водися з попівною, як не вмієш годити!.. Не водися з попівною!.. Не водися!..

Софійка верещала, дід задоволено кречав і погукував з печі:

— Бий її, дочко, в неділю і будень! Бий, щоб аж шкіра тріщала!..

Такого вона не сподівалась від діда. Мати біла, бо на те вона й мати; Ольга поскаржилась, бо дістала по литках лозиною (хоч сама не раз біла Софійку, і та нікуди не бігала); дід же під'юджував по злобі, і Софійка затаїла глибоку образу на нього.

Якось, підстерігши, коли дід спав, Софійка наплювала йому в бороду. Потім потерпала, чекаючи, що дід ось-ось прокинеться, а борода не встигне просохнути. Однак дід спав довго і нічого не помітив.

Тоді Софійку почала мучити совість. Як-не-як, а це ж її дід, тато її тата, і бог не простить їй гріха, кине до пекла. Там же великі печі й гарячі сковороди, там грішники шкварчать, як млинці, підсмажуючись на пекельному жарі. Дитяча уява малювала величезну, до червоного розжарену сковороду, на яку треба сідати

голим місцем. То, мабуть, страшенно боляче, бо Софійка одного разу як сіла у кропиву, то не знала, куди й подітися.

Боже, як страшно!

А про те, що бог не довідається про обпльовану бороду, годі й думати. Адже в неї за плечима сиділо два янголи. За правим — янгол-хранитель, що навчає її робити добрі діла та застерігає від лихих вчинків. Коли ж Софійка не послухається і піддається чорному, який сидить на лівому плечі для спокуси, — білий янгол плаче і відразу ж летить до бога. «Господи, — скаржитесья він, — що мені робити з цим дівчиськом? Не слухається мене, хоч у ступі товчи!» Бог тоді насуплює густі, як у Софійчиного діда, брови і сердито трясє бородою: «Не слухається?.. А подати сюди книгу гріхів, ми запишемо, як вона плювала дідові у бороду!..»

Софійка аж присідає від ляку. «Боженьку, ти добрий, ти хороший, — благає вона. — Прости мене, я більше не буду!» Відтак починає міркувати, яким би чином спокутувати свою провину перед дідом.

Піти й просто сказати йому про вчинену шкоду Софійка не наважується. У діда поганюща звичка хапати за вухо. Пальці в нього довгі та сухі, як обценьки, він крутить ними, аж вухо тріщить, і насмикає так, що потім горять ті вуха, хоч уночі присвічуй.

Ні, дід таки страшніший од бога: перед ним навіть покаятись не можна.

І Софійка вирішує іншим чином спокутувати свою провину перед старим.

Ця щаслива думка прийшла їй перед Великоднем. Мати разом із старшими сестрами чепурили хату, а Софійка, підстерігши слушну хвилину, дістала із жердки, де висіла прикрита рядном святкова одежа, дідові штани.

У діда було двоє штанів: буденні й святкові. У буденних дід і днював, і ночував, святкові ж зодягав лише до церкви. Пошила їх іще баба, і дід не раз вихвалявся перед невісткою:

— Та хіба тепер полотно! Осьдечки полотно: тридцять літ ношу — і зносу немає!

Дід дуже дорожив отими штаньми і навіть не давав прати.

— Та вони ж, тату, уже чорні он, як земля! — говорила не раз невістка. — На мене вже й пальцями тикають, що я про вас не дбаю!

— Хай собі в очі потикають, якщо вони такі мудрі! — сердився дід. — І нічого вони не чорні, хіба що пилом трохи припали. Обтрусити, і все...

Тож Софійка і вирішила потай порадувати діда.

Вже уявляла, як прокинеться дід на Великдень, полізе до жердки і не впізнає своїх штанів.

— Чи це мої штани, чи не мої? Вроді й мої, бо осьдечки трохи припалені, коли ненароком з люльки сюди жару натрусив... І вроді ж і не мої, бо ці чисті, аж очі вбирають...

Отоді й скаже Софійка:

— Це я вам, діду, випрала!..

Принесла Софійка до річки не тільки штани, а й важкий дубовий праник. Підіткнула сорочечку, як роблять дорослі, намочила штани, поклала їх на пеньок і заходилася бити важким праником, аж по леваді виляски пішли.

На той ляскіт і прибігла попова дочка.

— Дай і мені попрати!

Софійка похмуро глянула на подругу: ще не забула, як мати біла її та приказувала не водитися з попівною.

— Хоч трішечки! — благала Оля. — А я тобі сухаря дам.

— Білого? — не витримала Софійка.

— Еге ж.. Осьдечки.

— Давай.

Софійка взялася трощити смачний сухар, а Оля натхненно замахала праником.

Згодом підійшло ще кілька дівчаток, і кожна хотіла прикласти руки до дідових штанів.

Прали аж до обіду. Перевертали і так і сяк, спускалися мочити до річки, потім знову клали на пеньок. Коли ж досхочу намахалися праником, Софійка і вирішила, що вже досить. Взяла штани, розгорнула — і вивалила помолочену матню на траву.

— Як же тепер дід у них ходитимуть! — заголосила Софійка, як над покійником.

Так дід позбувся святкових штанів, а Софійка дістала чергового прочухана від матері. Та ще дід, спіймавши за вухо, смикав його, мало не відриваючи, і люто сичав:

— Оце тобі за штани, віро поганська! Щоб тебе тим праником довіку молотило та гладило!

Видершись із цупких дідових рук, Софійка втекла на леваду, до старої дуплистої верби. Забилася в дупло і нишком сиділа, щоб не помітили дорослі.

— Софійко!.. Софійко!.. — докочувався до неї материн голос. — І де та клята дитина поділася, що ні докличешся, ні дозовешся.

Але Софійка не вилазить, повна дитячої образи на дорослих.

«От помру — будете знати!» — гірко роздумує вона. Вже уявляє себе в домовині, а поруч — мати, що побивається, голосить, і тато, і сестри. Софійка сама розчулюється і починає шморгати носом, так їй шкода себе.

Та надовго тієї образи не вистачає. Навколо ж такий ясний день, так тихо та мило плюскотить річка, така звабна травиця, на якій — і покачатися, і полежати, і сплести віночок із лугових квітів, що в дуплі стає тісно й похмуро, як у старому бовдурі. І спершу вона визирає з дупла, як настрахана білочка, чи не ходить де мати з лозиною, а потім обережно залишає схованку...

На шостому році життя Софійка допомагала матері сваритись з сусідкою.

Тітка Горпина мала такого язика, що хоч вулицю підмітай. Бралася в боки, виставляла вперед могутні груди, роззявляла зубатого, як у щуки, рота:

ЗМІСТ

Ідол	3
Його сім'я	281